

УДК 378.147.33

Шапран О. І.,

д.п.н., професор, завідувач кафедри педагогіки,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», Україна

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

***Анотація.** З'ясовано наукові підходи щодо визначення поняття «підприємницька компетентність», проаналізовано погляди сучасних науковців щодо сутності зазначеної дефініції. Визначено основні вміння й якісні характеристики майбутніх економістів. У структурі підприємницької компетентності економістів виокремлено ціннісно-мотиваційний (внутрішні мотиви, що спонукають особистість до підприємницької діяльності), когнітивний (сукупність знань теоретичного і технологічного характеру), процесуальний (формування навичок і вмінь, розвиток досвіду підприємницької діяльності) і оціночно-результативний (рефлексія, розвиток власних здатностей) компоненти. Наведено визначення поняття «підприємницька компетентність майбутніх економістів».*

***Ключові слова:** компетенції; компетентність; компетентнісний підхід; підприємницька компетентність; економісти; структура підприємницької компетентності; бізнес-завдання; підприємницька діяльність.*

Постановка проблеми. Глобальні зміни щодо вимог роботодавців до своїх працівників обумовлюють інноваційні підходи до підготовки фахівців нового покоління. Сьогодні державна політика в галузі освіти спрямована на створення відповідних умов для розвитку особистості громадян України, їх творчої самореалізації, оновлення змісту освіти відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки. Поняття «компетентнісний підхід» є провідною концепцією підготовки фахівця нового типу. Майже кожне наукове дослідження базується на компетентнісному підході, який передбачає комплексне формування знань, умінь, навичок і набуття професійного досвіду особистістю та вступає у протиріччя з традиційною знаннєвою парадигмою. Отже, компетентнісна підготовка майбутніх фахівців набуває дедалі вагомого статусу.

Основними пріоритетами України після революції Гідності є економічне зростання країни. Провідною формою господарювання стає підприємництво як вид виробничо-торгівельної діяльності, надання споживчих послуг, що характеризується свободою вибору й інноваційністю, орієнтацією на досягнення комерційного зиску. Сучасні умови глобалізації вимагають нового формату взаємодії навчального закладу та галузей економіки, практичної зорієнтованості освітнього процесу. Необхідність розвитку середнього і малого бізнесу з метою покращення економічної ситуації в Україні спричиняють підготовку у вищих навчальних закладах фахівців із сформованою підприємницькою компетентністю.

Суттєві соціально-економічні трансформації в Україні, імплементація Закону України «Про вищу освіту», Національної рамки кваліфікацій спонукають освітянську спільноту до створення ефективного науково-термінологічного апарату компетентнісного підходу, визначення сутнісних ознак і структури різновидів компетентності, зокрема і підприємницької.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти формування підприємницької компетентності розглядаються у працях таких сучасних науковців, як О. Белан, Ю. Білова, В. Морозова, Г. Назаренко, О. Сулаєва, А. Чернявський та інші.

Метою статті є визначення сутності і структури підприємницької компетентності майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу. Загально визнано, що основними категоріями компетентнісного підходу є категорії «компетенція» і «компетентність». Наукові дискусії щодо співвідношення зазначених термінів тривають і донині. Однак, більшість учених (І. Зимня, А. Хуторський, С. Шишов) диференціюють ці поняття і доводять доцільність їх сприйняття як взаємопов'язаних категорій: компетенція – соціальна норма (вимога), освітній результат; компетентність – інтегративна якість високомотивованої особистості, що проявляється в готовності до реалізації особистісного потенціалу під час продуктивної діяльності, заснована на знаннях і досвіді, які набуті протягом життя.

Цієї самої наукової позиції будемо притримуватися при визначенні сутності поняття «підприємницька компетентність майбутніх економістів». Науковці (О. Белан, О. Серебренікова, А. Чернявський) відмічають відсутність чіткого понятійного апарату досліджуваної дефініції. Погоджуємося з думкою О. Серебренікової, що на сучасному етапі розвитку суспільства ні підготовка до підприємницької діяльності, окрім навчальних закладів, у яких спеціально готують майбутніх підприємців, ні формування компетентності в підприємницькій діяльності не ведеться в потрібному масштабі та на належному рівні. Автор стверджує, що формування компетентності фахівця в галузі підприємництва є важливим завданням професійної школи незалежно від спрямованості професійної підготовки в ній, та акцентує увагу на відсутності цілісної системи відповідної підготовки й єдиних концептуальних підходів до її створення [1, с. 144–145].

Проаналізуємо сучасні тлумачення цієї дефініції. Так, Ю. Білова пропонує визначення «підприємницької компетентності» як інтегрованої психологічної якості особистості, що проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку й реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті [2, с. 16]. В. Морозова [3] і М. Стрельников [4] «підприємницьку компетентність» розглядають як сукупність особистісних і ділових якостей, навичок, знань, певної моделі поведінки, володіння якими допомагає успішно розв'язувати різні бізнес-завдання і досягати вагомих результатів діяльності [3, с. 199]. Г. Назаренко наголошує, що формування підприємницької компетентності особистості є складним, суперечливим і багатоаспектним процесом, що передбачає опанування особистістю підприємницьких знань і становлення на цій основі підприємницької свідомості й підприємницької поведінки [5, с. 26]. Авторська позиція А. Чернявського полягає в розгляді підприємницької компетентності студента як особистісно-професійної якості, що виявляє надпредметний характер, базується на просоціальних цінностях, інтегрує знання, уміння, навички, проектну компетентність і соціальну відповідальність, що обумовлює успішність у створенні й реалізації підприємницьких проектів, у тому числі міжнародного рівня [6, с. 45].

Отже, дослідники єдині в поглядах на підприємницьку компетентність як інтегровану якість особистості, що не суперечить основним позиціям компетентнісного підходу. З'ясовано, що під цим терміном науковці розуміють якість особистості, володіння якими допомагає успішно розв'язувати певні бізнес-завдання і домагатися високих результатів, здатність і готовність ефективно здійснювати підприємницьку діяльність.

Однак, із деякими позиціями дослідників можна посперечатися. Наприклад, що підприємницька компетентність є суперечливим процесом, або акцентування уваги лише на проектній компетентності та її співвідношенні з соціальною відповідальністю при визначенні сутності досліджуваної дефініції. Крім того, різні автори відносять підприємницьку компетентність до складу загальнокультурної компетентності (А. Чернявський, [6]), ключових компетентностей (Г. Назаренко, [5]), професійної компетентності (О. Сулаєва, [7]). Уважаємо, що підприємницька компетентність входить до складу саме професійної компетентності майбутніх економістів.

Чіткість понятійно-термінологічного апарату досягається завдяки усвідомленню основних ознак досліджуваної категорії та її структури. Зробимо спробу з'ясувати основні особистісно-професійні якості майбутніх економістів і структуру їхньої підприємницької компетентності.

Зрозуміло, що конкурентоспроможність майбутнього економіста на ринку праці, у першу чергу, перебуває в залежності від якості оволодіння сучасними економічними теоріями, ступеня економічної поінформованості, вміння аналітично мислити в категоріальній системі ринкової економіки, вміння орієнтуватися у проблемній фаховій ситуації та швидко її розв'язувати. Змістом діяльності компетентного економіста стає здійснення заходів щодо забезпечення режиму економії, урахування напрямів розвитку підприємства, перспективних економічних тенденцій, визначення пріоритетних напрямів роботи (у галузі фінансів, податків, ревізії й аудиту), попередження збитків і непродуктивних витрат. Серед особистісних характеристик майбутнього економіста доцільно виокремити чесність і порядність, відповідальність, комунікабельність, наполегливість, виробничу дисципліну й організованість, упевненість у собі.

Ураховуючи означені особливості економічної діяльності та підвищені вимоги суспільства щодо якісного потенціалу випускника сучасної вищої школи, за основу цілеспрямованого формування підприємницької компетентності майбутнього економіста взято її структуру. При визначенні структурних компонентів досліджуваного феномену науковці орієнтуються або на структуру професійної компетентності, або виокремлюють компоненти з урахуванням специфіки підприємницької діяльності. Так, структура підприємницької компетентності студентів технікуму, на думку О. Сулаєвої, складається з компонентів: *цільового* (цілі формування підприємницької компетентності студентів), *змістового* (зміст дисциплін економічного профілю для студентів технікуму), *процесуального* (методи, форми, засоби, що використовуються у процесі формування підприємницької компетентності) і *оціночно-результативного* (рівні сформованості підприємницької компетентності студентів), що співзвучні компонентам професійної компетентності [7].

Ю. Білова також у структурі підприємницької компетентності виділяє традиційні для професійної компетентності компоненти, а саме:

аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) – формує внутрішні мотиви, що спонукають особистість до підприємницької діяльності, залежить від сфери переживань і ґрунтується на формуванні духовних, теоретико-пізнавальних передумов, морально-етичного ставлення до підприємництва у професійній діяльності, повсякденному житті;

когнітивний (знаннево-змістовий) – включає знання теоретичного (декларативного) і технологічного (процедурного) характеру: сукупність знань, що відображають розуміння сутності сучасного суспільства; знання, що складають інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності; теоретичні знання про основні поняття і методи підприємницької діяльності;

діяльнісний (практично-технологічний) – забезпечує формування практичних умінь підприємницької діяльності (професійної й соціальною), а саме: вміння вибору ефективної бізнес-ідеї, вибір форм підприємницької діяльності, організація, планування і прогнозування діяльності, презентабельності подання власних проєктів, ведення конструктивного ділового діалогу, творчо розв'язувати різноманітні проблеми на основі набутих знань, умінь, способів мислення, управління і контролю;

емоційно-вольовий компонент включає здатність розуміти власний емоційний стан у ситуації пошуку й реалізації бізнес-проєктів, здатність належним чином переживати відсутність результату, відкрито ділитися своїми почуттями і переживаннями, цілеспрямованість, терпіння і володіння собою в ситуаціях невизначеності [2].

В. Морозова у структурі підприємницької компетентності виокремлює *особистісний аспект*, де розкриваються основні якості особистості, *організаційний аспект* – уміння організувати власний бізнес і достатньо успішно здійснювати функції, що пов'язані з ним; *комерційний* – отримання прибутку або особистого доходу; *інноваційний* – створення чогось нового; *комунікаційний* – уміння правильно і грамотно будувати комунікацію [3, с. 201]. Аналогічна структура досліджуваного феномену запропонована й українським дослідником М. Стрельниковим. Однак, цей автор виділяє у структурі досліджуваного феномена вже не аспекти, а компоненти підприємницької компетентності, що, на наш погляд, є більш доцільним [4]. В. Морозова і М. Стрельников виокремлюють такі специфічні для підприємницької компетентності компоненти, як *організаційний і комерційний*. *Інноваційний* компонент не розкриває особливостей підприємницької діяльності, бо притаманний багатьом видам діяльності.

Структура підприємницької компетентності, на думку А. Чернявського, уміщує базові взаємопов'язані компоненти: просоціальні цінності підприємництва, що відображають не лише особистісну, але і суспільну зацікавленість; комплекс знань вітчизняного і зарубіжного досвіду міжкультурного проектування; уміння ставити мету, бути готовим до ризику, навички проектування; здатність використовувати інноваційні ідеї; навички і досвід роботи з інформаційними ресурсами; здатність організувати рішення колективних завдань у галузі соціально-економічного проектування; прагнення до самодостатнього розпорядження своїм життям, соціальна відповідальність перед колективом, клієнтами, суспільством [6, с. 45].

Уважаємо, що автор виділяє показники, а не компоненти підприємницької компетентності. Варто зазначити, що наведені вище показники дуже співзвучні з компонентами підприємницької компетентності Т. Матвєєвої, а саме: *організаційна, дослідницька, проектна, інвестиційна, правова, управлінська та комунікативна компетентність*, що є адекватними професійній діяльності підприємця [8, с. 12].

Отже, аналіз структури підприємницької компетентності засвідчує не лише її багатоваріантність, але й складність у виокремленні компонентів. Наприклад, Г. Назаренко [5] хоча і розглядає складові підприємницької компетентності окремих авторів, однак не виокремлює авторську структуру досліджуваного феномену.

Висновки. При визначенні структури підприємницької компетентності, на нашу думку, повинна враховуватися структура професійної компетентності й специфічні особливості підприємницької діяльності. Складниками підприємницької компетентності є такі її різновиди, як акмеологічна, проектна, економічна, інформаційно-комунікативна, організаційно-управлінська, особистісна. У структурі підприємницької компетентності майбутніх економістів виокремлюємо компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, процесуальний і оціночно-результативний.

У підсумку сформулюємо визначення поняття «підприємницька компетентність майбутніх економістів» як інтегративної якості, що проявляється в мотивованій здатності до економічних перетворень і успішного розв'язання бізнес-завдань, готовності до реалізації особистісного потенціалу в процесі підприємницької діяльності, яка заснована на знаннях і набутому професійному досвіді.

Список використаної літератури

1. Серебренникова Е. А. Проблема формирования понятия «предпринимательская компетенция» / Е. А. Серебренникова // Вестник Челябинского гос. пед. ун-та. – 2014. – № 3. – С. 144–151.
2. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю / Ю. А. Білова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : [зб. наук. праць]. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2013. – Вип. 7 (50). – С. 15–17.
3. Морозова В. С. Понятие и структура предпринимательской компетентности менеджера / В. С. Морозова // Ярославский педагогический вестник . (Сер. : Психолого-педагогические науки). – 2012 – № 2. – Том II. – С. 199–204.

4. Стрельніков М. Структура підприємницької компетентності магістрів спеціальності «Бізнес-Адміністрування» / М. Стрельніков // Наукові записки КДПУ. (Сер. : Педагогічні науки). – 2015. – Вип. 141. – Ч. 2. – С. 148–151.
5. Назаренко Г. А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів : [метод. посіб.] / Г. А. Назаренко. – Черкаси : ЧОПОПП, 2014. – 68 с.
6. Чернявский А. А. Профессиональное образование регионоведа : ресурс формирования предпринимательской компетентности / А. А. Чернявский // Ойкумена : журнал регионоведческих исследований. – 2014. – № 3. – С. 42–48.
7. Сулаева Е. П. Формирование предпринимательской компетентности у студентов техникума : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования». / Е. П. Сулаева. – Шуя, 2011– 20 с.
8. Матвеева Т. М. Формирование предпринимательской компетенции старшеклассников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. М. Матвеева. – М., 2001. – 19 с.
9. Татарко, А. Н. Социально-психологический капитал и предпринимательская активность личности / А. Н. Татарко // Психологический журнал. – 2013. – № 5. – С. 33–45.
10. Якименко О. Універсальна модель інноваційної підприємницької діяльності ІТ-студентів України / О. Якименко, З. Дудар, І. Ревенчук // Вища школа. – 2015. – № 1. – С. 11–18.

References

1. Serebrennikova, E. A. (2014). The problem of the formation of the concept of «entrepreneurial competence». *Vestnik Chelyabinskogo gos. ped. un-ta (Bulletin of the Chelyabinsk state pedagogical University)*, 3, 144–151 (in Russ.)
2. Bilova, Yu. A. (2013). The concept and structure of the entrepreneurial competence of future specialists of economic profile. *Update the content, forms and methods of education and upbringing in educational institutions: [zb. nauk. prats]. Naukovi zapiski Rivnenskogo derzhavnogo gumanitarnogo universitetu*, 7 (50), 15–17 (in Ukr.)
3. Morozova, V. S. (2012). The concept and structure of entrepreneurial competence Manager. *Yaroslavskiy pedagogicheskij vestnik, Ser.: Psihologo-pedagogicheskie nauki (Yaroslavl pedagogical Bulletin (Ser. : Psycho-pedagogical science)*, 2, Tom II, 199–204 (in Russ.)
4. Strelnikov, M. (2015). The structure of the business competence of masters of the specialization «Business Administration». *Naukovi zapiski KDPU, Ser.: Pedagogichni nauki (Scientific notes of the University. Ser. : Educational science)*, Vol. 141, P. 2, 148–151 (in Ukr.)
5. Nazarenko, G. A. (2014). The formation of entrepreneurial competences of students of secondary schools in accordance with the requirements of new state standards: [metod. posib.]. Cherkasy: CHOIPOP (in Ukr.)
6. Chernyavskiy, A. A. (2014). Professional education of the regional studies specialist : a resource for the formation of entrepreneurial competence. *Oykumena: zhurnal regionovedcheskih issledovaniy (The ecumene : a journal of regional studies research)*, 3, 42–48 (in Russ.)
7. Sulaeva, E. P. (2011). The formation of entrepreneurial competence among College students: avtoref. dis. PhD: spets. 13.00.08 – Theory and methods of professional education. Shuya (in Russ.)
8. Matveeva, T. M. (2001). The formation of entrepreneurial competencies of high school students: avtoref. dis. PhD: spets. 13.00.01 – General pedagogics, history of pedagogics and education. Moscow (in Russ.)
9. Tatarko, A. N. (2013). Socio-psychological capital and the entrepreneurial activity of personality. *Psyhologicheskij jurnal (Psychological journal)*, 5, 33–45 (in Russ.)
10. Yakimenko, A., Dudar, Z., & Revenchuk, I. (2015). Universal model of innovative entrepreneurship it-students in Ukraine. *Vizha shkola (Higher school)*, 1, 11–18 (in Ukr.)

Abstract. *Shapran O. I. The essence and structure of entrepreneurial competence of future economists.*

Introduction. *The main priority of Ukraine is the country's economic growth. The leading form of management entrepreneurship is a form of production and trading activities. Modern conditions of globalization require a new format of interaction between educational institutions and industries, the practical orientation of the educational process. The need for the development of small and medium businesses with the aim of improving the economic situation in Ukraine cause training in higher educational institutions of experts from the developed business competence.*

Purpose – *to define the essential characteristics and structure of entrepreneurial competence of future economists.*

Results. Clarified the scientific approaches regarding the definition of «business competence», analyzed the views of modern scholars regarding the essential features of the studied definitions. Identified basic skills (mastery of modern economic theories, the ability to think analytically in categorizer market economy system, navigate to the problematic professional situation and quickly to solve it) and personal characteristics (honesty, integrity, responsibility, sociability, persistence, production discipline, self-discipline, self-confidence) of future economists.

In the structure of entrepreneurial competence of economists value-motivational (internal motivations personality to entrepreneurial activity), cognitive (the body of knowledge of theoretical and technological), procedural (formation of skills, development of entrepreneurial experience) and productive (reflection, capacity-building) components are represented. Given the definition of entrepreneurial competence of future economists as an integrative quality, which manifests in motivated ability to economic reforms and a successful solution to business tasks, readiness to realization of personal potential in entrepreneurial activities based on knowledge and acquired professional experience.

Conclusion. In determining the structure of entrepreneurial competence should take into account the structure of professional competence and specific features of entrepreneurial activities. Components of entrepreneurial competence are the following: acmeological, engineering, economic, informational-communicative, organizational management, personal.

Key words: competences; competency; competence approach; entrepreneurial competence of future economists; business structure competence; business objectives; entrepreneurial activities.

Одержано редакцією 17.03.2016
Прийнято до публікації 24.03.2016

УДК 378:[37.013.42-051:159.947.5]

Шимко І. М.,
КПІ ДВНЗ «КНУ», Україна

МОТИВАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація: Окреслено роль мотиваційного складника в підготовці майбутніх соціальних педагогів. Виявлено освітньо-кваліфікаційні вимоги до фахівців соціальної педагогіки. Розкрито соціально-психологічні аспекти структури мотивів професійної підготовки студентів цього профілю. З'ясовано особливості формування внутрішнього і зовнішнього рівнів мотивації, розкрито когнітивний, емоційно-оцінний і поведінковий аспекти мотивації навчальної діяльності. З'ясовано умови і вимоги до формування активного мотиваційного інтересу студентів до здобуття професійних навичок соціального педагога в сучасних умовах.

Ключові слова: інтерес; навчальна діяльність; мотив; мотивація; соціальний педагог; професійна діяльність; професійний інтерес; професійна підготовка.

Постановка проблеми. Розвиток вищої освіти в Україні, зокрема підготовка соціальних педагогів у контексті нових законів про освіту, потребує не тільки нових освітніх орієнтирів, але й нового мотиваційного змісту. Звісно, що цілеспрямована підготовка майбутніх соціальних педагогів має ґрунтуватися на принципах гуманізму, поваги до інших і самоповаги, доброзичливості й милосердя, толерантності й неупередженого ставлення до тих, хто потребує допомоги, вимогливості до себе, динамічності й соціальної активності [1]. Прагнення стати професіоналом і відповідати високому рівню вимог, що висуває суспільство перед ними, є насамперед умотивована навчальна діяльність студентів, створити умови для якої повинен сучасний вищий навчальний заклад. Тож актуальною є потреба виявити особливості мотиваційної складової підготовки майбутніх соціальних педагогів.